

Kőbányai János

FORRÁS ÉS HUMUSZ

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK TIZENEGYEDIK VILÁGKONFERENCIÁJA,

JERUZSÁLEM 1993. JÚNIUS. 22–29.

Egy nemzet, egy nép létének legáthatóbb jelenléte, ha otthonosan él kultúrájában. Ennek a szellemi létezésformának az élő bizonyítéka a zsidó nép sorsa, amely történelmének nagyobbik részét saját föld, állam, sőt: igen sokszor nyelv nélkül küzdötte végig, s mégis valóságos csodaként a mai napig fennmaradt, sőt: újjászületésének nagy korszakát éli.

A csoda magyarázatát a metafizikus szellem kiválasztó művének is tekintik, de ami a hétköznapi tapasztalat számára is felfogható; az is *szellemi*. A materiális létezésen és érdekeken túlmutató ragaszkodás forrása: *hit és tradíció*. Hit és ragaszkodás néhány emlékehez, eszményhez, szöveghez. Erre a gerincre épült rá – magyarázat, kommentár és valamás formájában – a kultúra, a szellemi létezésforma szervesen élő húsa. Ez a hagyománytovábbadás, és a szükségességébe vetett, a materiális léten felülemelkedő, irracionális bizakodás teremtette meg a kifejezésformákat: a poézist, az elbeszélést, s közegét: a nyelvet. Majd az ezeket összegző, rendszerező, sűrítő és kompilláló, felfedező, s azok eredményeit egy-egy korszak élő kultúrájába vissza-vissza bújtató *tudományt*. Amely a múltat folyamatosan feldolgozó buzgalmával és mélységével éltető oxigént, szerves tápanyagot: *humuszt* biztosít a kultúra jövőjének. Ez a folyamat láncreakció; osztódással gazdagítja alkotóelemeit. Amit ma tudományunk ismerünk, az előtte (népi vagy „magas”) művészet, irodalom – vagyis a mindennapi élet primér – a szociológia, a történelem, a műkritika által *utólag* leírható-megragadható – megnyilvánulása volt.

EZRA FLEISCHER, A KONGRESSZUS ELNÖKE MEGNYITÓ BESZÉDÉT MONDJA

S azelőtt?

Hit.

A puszta élet végigélésébe, annak magasabb értelmébe vetett hit, amely ugyan egy, a teremtés homályába merülő párbeszéd során elhangzott ígéretre alapozza legitimációját, de valójában minden ember külön-külön megújított és lefolytatott, tejtrendszer sokaságú párbeszédén sodorja előre a történelmet. Az anyag, amin ez végighullámszik: a szellem. Amely ugyanúgy megfoghatatlan, de a létezés minden porcikájában ható elem, mint ama metafizikus szellem, amely „Vagyok, aki a Lét vagyok” megfogalmazással határozta meg magát. Minden más: burok, körülírás, kifejezés, metafora.

Ennek az egykor a Sinai és a Judeai sivatagban elindult teremtő szellemnek, és kultúrát, a zsidó kultúrát maga köré szervítő, és általa az egész világot megtermékenyítő folyamatnak a *betakarító ünnepe*, összegző alkalma a négyévente a szent város-

ban, az ősi-új Jeruzsálemben tartott konferencia, amely, mint egy roppant nagy bazár, bemutatja és hasznosításra kínálja a zsidó szellem, vagy az általa ihletett más szellemek megnyilvánulásait, alkotásait.

A szinte áttekinthetetlen gazdag anyagnak medret vájandó, e bemutató kikötése az volt, hogy csak a szellem másodlagos, azaz: feldolgozó-rendszerbeillesztő funkciója jelenhetett meg ezen a vásáron. Tehát például egy író, vagy a műve nem lehetett jelen, de a róla, vagy könyvéről szóló előadás annál inkább.

A konferencia a merítésének horizontális és vertikális méretei, a légköre, résztvevői, lebonyolódása – cseppben a szellem történelme – egyaránt magán viselték a szellemi létezésforma örökös gondjait és persze felemelő örömeit. A színhely – a Hár há Cofim (Mount Scopus) teteji szikrázó fehér campus, és a résztvevők sokasága oly sok felől; egyaránt impozánsan tágas rálátást nyitottak a forrásra: a Judeai sivatagra, s a belőle fizikailag és szellemileg fölmagasodó Jeruzsálemre, valamint magára a földkerekségre, ahol a zsidó szellem ma, vagy az elmúlt 2000 év valamelyik korszakában, alkotott vagy alkot, és így integráns forrása-része: humusza a tájnak és kultúrájának, ahol megtelepedett. Ugyanakkor ezen az univerzumon belül az előadások témái, s azok arányai kirajzolják az erővonalakat: mind az érdeklődés és mind a zsidó nép aktuális sorskérdésen belül. Itt – mint szigeten – a héber nyelv is visszanyerte – és talán előre is vetítette régi-új univerzalitását, integráló szerepét: a világ rengeteg szegletéből jött zsidó és nemzsidó résztvevő között ez volt – ha kezdetlegesebb szinten, és százféle kiejtéssel is – a közlekedő nyelv, a lingua franca.

A konferencia kísérő eseménye az ezer fajta sötét, ízt, anyagot – a tárgyasított humuszt – bemutató judaisztikával foglalkozó könyvek, és kiadói katalógusok kiállítása volt, amelynek gazdagsága a szigeten túli érdeklődés: a humuszképződés-rétegződés folyamatát, folyamatosan átértékelő-szűrő jelenséget érzékeltették. A Guttenberg-galaxis végét kengatogató, de legalábbis monopóliumát kikezdő informatika megjelenése itt is sokszereződött, mégpedig – hogy a kontraszt lenyűgözően megdöbben – épp a textológia, a geniza tudományok terén.

A szivárványszín Babelben – amely épp a visszabábelestitést is formázta az azonos érdeklődés, és kifejeződés, a közös *meta- és tényleges nyelv* okán – szint képviselt a magyar részvétel is, öröndetes módon felerészben a nem hivatalból judaisztikával foglalkozók révén is, ami szintén a zsidóság szerves hatását mutatja a magyar kultúrában. A rejtettebb jelenlét azoké, akik születésük okán szellemük egyik forrását a magyar kultúrából merítették. Ami persze nem véletlen „véletlen”, s ezért példaértékű: A kétéves megfeszített szervezést, áttekintést és értékelést végző konferencia elnöke *Ezra Fleischer* (Temesvár) és a közelgő kilencvenedik születésnapjára külön ünnepi ülésszakkal megtisztelt *Jakov Katz* (Magyargencs), a zsidó szociológia és történelemtudomány egyik legmeghatározóbb mestere, egyaránt magyar anyanyelvű.

Közel ezer előadás hangzott el, s megszámlálhatatlan értékes korreferátum, hozzászólás, amely bizonyára majd újabb művekben nyer hasznosítást. Ezeket roppant kötetekben adják, hogy a személyes élményen túl, ez a humusz későbbi korok szellemi virágzásának is tápot adjon. Maga a konferencia lebonyolódása is a zsidó kultúra tradícióit – a szellem és a materiális világ tisztas szegény kapcsolatát – fejezte ki: a részvétel (utazás, szállás, étkezés) költségeit mindenki saját maga fedezte, sőt az előadók szinte valamennyien – akár a többi érdeklődő – 100–100 \$-t is befizettek, hogy kollégáikat meghallgathassák.

A krónikás az érdemi munkáról nem tud beszámolni annak áttekinthetetlen sokasága miatt, a kiemelések pedig nemcsak igaztalanok lennének, de még a dimenziókat sem érzékeltetnék. Ha azonban ide másolja-fordítja a szekciók témáit (s bennük kiemelve a magyarországi részvételt), mégis sikerülhet visszaadni, s például állítani valamit abból, amit ma a zsidó tudományok – legnívósabb és hitelesebb seregszemléjükön – bemutattak.

Biblia és világa: A tradicionális szövegmagyarázat hozzájárulása a modern szövegmagyarázathoz. Pár-

JÁKOV KATZ ÉS ISADORE TWERSKI (HARVARD UNIVERSITY) KATZ PROFESSZOR TISZTELETÉRE RENDEZETT DÍSZÜLÉSSZAKON

huzamok használata a bibliai kutatásban, Egy szöveg különböző értelmezései: az Elisa kör, Az egyistenhívő vallás kannonizálásának problémái, prófétai irodalom, Bibliai költészet (*Komoróczy Géza: Mózes áldása halála előtt*), a Bibliai elbeszélés, A bibliai gondolkodás, Josuá könyve: keletkezés és szövegkritika, Történelem és történelemtudomány a Bibliában, Történelem és történelemtudomány a Krónikák könyvében, Bibliai jog, A régi Közel-Kelet és a Biblia, Arameus targumok, Középkori bibliai szövegmagyarázat, A Holt-tengeri tekercek, Apokrifák és pszeudó iratok a hellenisztikus irodalomban, Szülő, gyermek és nő a Holt-tengeri tekercekben és a hellenikus világban, Régészet és Földrajz, Történelmi földrajz a Biblia korszakában, Földművelés a Biblia korszakában.

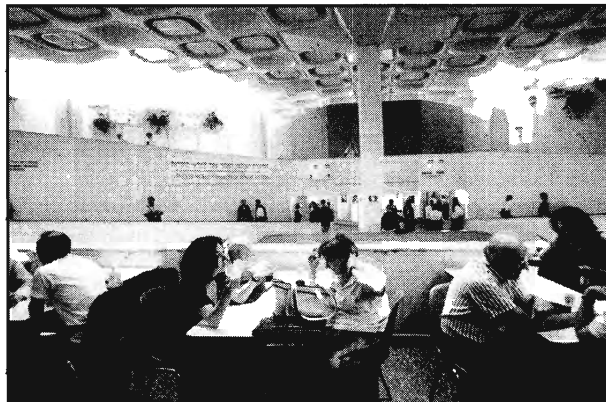
A zsidó nép történelme: Az ókori zsinagóga élete: közösségi döntések, vagy rabbinikus vezetés? I.) Történelmi és liturgiai II.) Régészeti és Művészeti szempontból, A Második Szentély korszaka, A Második Szentély a misnai és talmudikus korszakban, Misnai és Talmudi korszak, Régészet a Második Szentély, a Misna és a Talmud korszakában, Zsidók a hellén és a római diaszpórában.

A Karaiták: történelem és kultúra: I.) a halahikus és filozófiai irodalomban, II.) a bibliai szövegmagyarázatban, III.) Önmagukról alkotott kép: irodalom és azonosság, A karaiták a Krímben, Zsidók, keresztények és muzulmánok: polémia, egymásról alkotott kép és értekezések: Zsidók és judeizmus a korai keresztény polemikus irodalomban, Zsidó-Keresztény polémia Spanyolországban, Zsidó-Keresztény polémia a Középkorban, Vértud és Cenzúra, Zsidók, keresztények és muzulmánok a középkorban, Zsidók és keresztények az Újkorban, Zsidók a középkori Spanyolországban és Portugáliában, Konvertiták és Inkvizíció, a Mediterránium és Erec Izrael: zsidók a középkorban, zsidók Askenáziában a Középkorban, A zsidó nő a középkorban, A halál kultúrája a középkori zsidó társadalomban, A zsidó nevelés története, A nevelés története Erec Izraelben, Zsidók az Egyesült Államokban, Zsidók Floridában, Zsidók az USA-ban a Második Világháború alatt és után, Zsidók Olaszországban és Nyugat-Európában az Újkor hajnalán, Zsidók Nyugat-Európában az Újkorban,

Zsidók Lengyelországban: Zsidók Lengyelországban a 17. és a 18. században. Zsidók Lengyelországban a két világháború között. Zsidók a Második Világháború után Lengyelországban.

Zsidók Oroszországban a 19. században, Zsidó élet a Szovjet rendszer alatt 1917-1991 I.) Politikai és társadalmi szempontból, II.) Kulturális és nyelvi szempontból, III.) Nevelési szempontból, Zsidók a SZU-ban a Második Világháború után.

A Hasszidizmus történelme, Ortodoxia a Változás korában.

Zsidók az Osztrák-Magyar Monarchiában (Levezető elnök Schweitzer József, Slomó Spitzer (Izrael) Héber források a középkori zsidó történelemről Magyarországon, Michael Silber: (Izrael) A Pesti radikális Reform Társaság szociális összetétele 1848-1853, James Shedel: (USA) Zsidók és a Szent Monarchia eszméje Ferenc József uralkodása alatt. Adam Ferzinger: (Izrael) Az Ortodox Rabinátus és a Cionizmus Magyarországon: Slomó Cvi Schück rabbi esete, Jacob Allerhand: (Austria) Zsidó közreműködés a politikai, tudományos és irodalmi életben a 19. század végén.)

Zsidók Németországban a két világháború között, Zsidók a Török Birodalomban és a Balkánon, Zsidók a muzulmán államokban az Újkorban, A jisiv Erec Izraelben a Török Birodalom alatt, Szfárádi zsidók Erec Izraelben, Rajzok és fotográfia mint a zsidó történelem forrásai, Zsidó munkásmozgalom az USA-ban.

A Zsidó Nemzeti Alap és letelepedés Erec Izraelben, A Zsidó Nemzeti Alap történelme, A Jeruzsálemi Héber Egyetem történelme.

Zsidó azonosság és öntudat a változások korában: Zsidó azonosság és zsidó állam, Zsidó történelemtudomány, A cionista mozgalom, Antiszemitizmus, Az antiszemitizmus hatása a zsidó társadalomra: egyesítő vagy megosztó tényező?, Zsidók a SZU-ban a Holocaust alatt.

A Holocaust, a Holocaust: Mentés, Holocaust túlélők és Holocaust-tudat, Az illegális alija, Az izraeli munkásmozgalom az ötvenes években, Izrael állama,

Zsidó demográfia és jelenkori zsidóság. A bevándorlás sémái (Stark Tamás: A magyar zsidók migrációja a Holocaust alatt és után, Jehuda Don: (Izrael) Belföldi népvándorlás: Zsidók Magyarországon 1780-1940), Zsidók a cári Oroszországban és a Szovjetunióban, Zsidó azonosságtudat a nyugati országokban, Társadalmi sémák és rétegződés az amerikai zsidóságban, Konfliktusok az amerikai zsidóságban, Demográfiai fejlődés a jelenkori zsidóságban, Történelmi demográfia, Izrael államának demográfiai aspektusai, Társadalmi és demográfiai trendek a kanadai zsidóságban,

Szociológia és antropológia, Zsidó politikai hagyományok,

Zsidók Latin–Amerikában: Történelem, Társadalom, Kultúra, Dokumentáció és összehasonlító kutatások, A gyarmatosítás korszaka, Bevándorlás és letelepedés, Antiszemitaizmus, A Holocaust, A többségi társadalommal tartott viszony, Zsidó identitás Latin–Amerikában, Irodalom és kultúra, Cionizmus és anticionista baloldal.

Zsidó archívumok és archív források a zsidó történelemért: Archív források Izraelben, Levéltári források a nyugati országokban, Levéltári források a nyugati országokban, Levéltári források Kelet-Európában, Levéltári források Közép-Európában (Gyémánt László / Kolozsvár / Levéltári források a 18. századi erdélyi zsidóság történelméhez).

Gondolkodás és irodalom: a talmudi és rabbinikus irodalom metodológiai és kritikai kiadásai, Párhuzamos szövegek a talmudi irodalomban, Tannaita irodalom: halahikus midrások, Tannaita irodalom: Misna és a Toszáfot, A Babiloni és a Jeruzsálemi Talmud viszonya, Amorigus irodalom: a Babiloni Talmud. Aggadikus és midrás irodalom, a zsidó nő a rabbinikus gondolkodásban és a halahikus irodalomban, A halaha történelme, Gáonikus irodalom, Rabbinikus irodalom az Újkorban, Zsidó liturgia, Zsidó jog, Héber könyvek és nyomtatás Itáliában, Héber kódexek és paleográfia, Smuel HanNagid és munkái (születése 1000. évfordulója alkalmából), Középkori pijut és költészet, Középkori héber irodalom, Trendek a zsidó misztikus tudományokban, A kabbala Spanyolországban, A kabbala és kibővítése Cfatban, Tudomány a középkori gondolkodásban, Középkori zsidó filozófia, Maimonides, Modern zsidó filozófia, Mosé Mendelsson: az ember és művei, Hermann Cohen és Franz Rosenzweig, Hasszid gondolkodás és elbeszélés, A Hászkalá irodalma, A „Dor bö Háerec” A Föld nemzedékének irodalma, Modern héber irodalom, M. J. Berdyczewski és Y. H. Brenner, S. Y. Agnon, Haim Hazaz, Modern héber költészet, Uri Cwi Greenberg, A héber irodalom a 80-as években, Nők az irodalomban és a költészetben, A Biblia és az irodalom, A Holocaust és a „második nemzedék” irodalma, Héber és zsidó irodalom az USA-ban, Korai jiddis irodalom, Modern jiddis irodalom, Zsidók és judaizmus a nyugati irodalomban, Zsidók és judaizmus a kelet-európai irodalomban, Héber és zsidó dráma, Zsidók és judaizmus a filmvászonon, Az izraeli film, A kibbuc filmen.

Nyelv és művészetek: Polémiák és ellentmondások a héber nyelv történetében és kutatásában, Bibliai héber, Héber és arameus nyelv a szamaritánusoknál. A középkori héber nyelv, A kortárs héber nyelv: I.) Morfológia, II.) Szemantika és szintakszis, III.) Fonetika és fonológia, IV. Szerzők nyelve. Az újságírás és hirdetések nyelve, A judeo-arab nyelv, Jiddis nyelv, Héber elemek a zsidó nyelvekben.

Zsidó művészet: Zsidó ikonográfia, Díszített könyvek és kéziratok, Kelet-európai hatások a zsidó művészetben, Zsidó művészet az USA-ban, Modern művészet, Művészet és építészet a zsinagógában és a mikvában, izraeli művészet, Jeruzsálemi dokumentáció a zsidó művészetéről, Népi irodalom, mint a kultúra kifejeződése, Zsidó népi irodalom, A zsidó népi irodalom témái, Népviselő, A jelenlegi zsidóság szociológiai és folklorisztikai nézőpontból, Etnográfia és folklór Kelet-Európában (Szarvas Zsuzsa: Zsidó részvétel a magyar népművészetben, Nagy Ilona: Zsidó gyökerek a magyar népmesékben: Noé történetek), Művészet, Zene, Etnográfia és Folklór (video- és hangfelvétel bemutatók),

Zsidó zene: Zene a Bibliában és a talmudi korban, Népzene, Liturgiai tradíciók, Liturgiai tradíciók és népzene (Avigdor Herzog (Israel) Sábát asztali dalok Börzsönyben), zene és vonzásai (Falvy Zoltán: Hangszerek a budapesti Kaufmann Haggada festett lapjain).

BudaPesti Negyed

Szerkeszti:

Gerő András (főszerkesztő)
Berkovits György (szerkesztő)

A második számunk (1993 ősz) témája
„Koncepció és vízió”

A tartalomból:

Bácskai Vera: Széchenyi tervei Pest-Buda felemelésére és szépítésére

Csorba László: A Budapest-gondolat és városegysítés

Sípos András: Reformok és reformtörekvések a fővárosban (1920–1947)

György Péter: Nagy-Budapest – az elképzelések és a valóság

Lengyel Péter: „Ha már a nagyapa is ebben az utcában járkált, az mégis csak jelent valamit”

Karátson Gábor: Vakon, házak előtt
